

„Úgyis minden töredék”

Márton László: *M. L., a gyilkos*. Történetek egy regényből.
Kalligram, Pozsony, 2012

A 83. Ünnepi Könyvhétre jelent meg Márton László legújabb, immáron huszadik kötete, az *M. L., a gyilkos*. Három különböző, mégis bizonyos pontokon egymáshoz kapcsolódó történettel találkozunk. Már az alcím műfajmegjelölést tartalmaz, miszerint egy regény töredékeit tartja kezében az olvasó. Mégis, kissé elhamarkodottnak tűnhet ez a besorolás. Korábban a Literán megjelent interjúbán Márton a regény műfajmegjelölést további alműfajokra bontotta, attól függően, hogy melyik szövegről van szó a könyvben. „A három történet nem is azonos műfajba tartozik, mert a középső írás, az *Izgalmas romok*, az egy novella. A harmadik, a *Közepes fogorvos* inkább kisregény. Az első, az se nem kisregény, se nem novella, hanem mondjuk, egy hosszabb elbeszélés. De a három együtt, az mégis egy közösen megélhető, egységes történet részeként mutatkozik meg.”¹ Ha mindegyik szövegnek külön műfaja van, akkor mégis, mitől regénytöredékek? Így se nem regény, se nem novelláskötet. Regényhez nem elég összetartozó, kevés a történet, a szereplők sem egységesek a három elbeszélésben. Novelláskötet szempontjából viszont a *Közepes fogorvos* tűnik túl terjedelmesnek, ami önmagában is több történetet ölel fel.

A kötet végén lévő tartalomjegyzékben megtalálhatjuk a három elbeszélés címét, ami bizonyos távolságot feltételez a regénykompozíciót illetően. Kevésbé fejezetekre való felosztással van dolgunk, mint külön műcímekkel. Az elbeszélések narratív szála sem ugyanaz, nem folytatódik, valamint narrátori pozícióváltásokkal is találkozunk. Az egyes szám első személyű narrátort felváltja a mindentudó elbeszélő, aki bizonyos pontokon túl sokat árul el, majd visszatérünk az első személyűséghez. Csak feltételezhetjük, hogy az *M. L., a gyilkos* című elbeszélés elbeszélő főhőse

¹ Svébis Bence: *Márton László: Túlágosan sűrű szálak*, litera.hu, 2012. június 11.

megegyezik az *Izgalmas romok* apa alakjával, valamint a *Közepes fogorvos* én-elbeszélőjével. Ezzel az időrendiség is meg lenne bontva, az első elbeszélés után jönne a harmadik, majd befejezőként a második. A történetek felölelik a Kádár-rendszer utolsó évtizedeit, valamint a rendszerváltás utáni első évtizedeket.

A szövegek koherenciáját a háború, az arra való visszaemlékezés, vagy épp a háború hiánya biztosítja. Az első történet a Magyar Néphadsereg *nyulainak*, „Az én időmben így nevezték a sorkatonaként szolgáló, előfelvett egyetemi és főiskolai hallgatókat” (10), mindennapjaiba enged betekintést nyerni. A rendszerváltás előtt járunk – az elhárítótiszt neve ugyancsak Kádár János, mint az ország első emberé –, ahol „tudtuk és tapasztaltuk, hogy az elnyomás rossz dolog, ugyanakkor le voltunk nyűgözve az elnyomótól, hazánktól” (29). Itt jelenik meg M. L., azaz Molnár Lajos, „egy jó magaviseletű gyilkos” (10), akire 28 nyúl felügyeletét bízják. Három síkon lép életbe egy identifikációs játék a nevek kezdőbetűivel, a felügyelő Molnár, az én-elbeszélő és maga az író között. Az elbeszélő monogramja M. L., ezért valamiféle biztonságban érezhette magát felettesével szemben. „Az ábécé közepén egymás mellett álló két betűt Molnár a sajátjának tekintette, és a másik emberi lényt ugyanezekkel a kezdőbetűkkel, még ha nyúl is volt, közel érezhette magához” (36). Az előfelvett egyetemi hallgató hálózákja pont a monogram miatt vándorol Molnárhoz, aki magától értetődően a sajátjának tekintette azt, majd Molnár eltűnése után visszakerül az elbeszélőhöz, aki mintegy egyesül Molnár alakjával. „Takarodó előtt, ébresztő után annyi önérzettel nézegettem Molnár nevének vegytintával beleírt kezdőbetűit, mintha az enyéim lettek volna” (64).

Az én-elbeszélő neve nem jelenik meg a műben, egyedül csak a monogramja. Lehet ő is egy Molnár Lajos, vagy akár maga Márton László is. Megjelenik az önéletrajziság lehetősége (szociológiát is tanult az egyetemen), valamint reflektál a névválasztásra, és a történet megírásának körülményeire is. „Írás közben eszembe jutott: a »Molnár Lajos« gyakori név” (64); „Ha ilyen sok Molnár Lajos van, akkor az én írásomban szereplő Molnár Lajos összes rossz tulajdonsága úgy eloszlik közöttük, mintha egyáltalán nem is volnának tulajdonságai, se jók, se rosszak” (64). Ennek értelmében valóban mindegy, hogy a címszereplőt Molnár Lajosnak vagy Márton Lászlónak hívták-e, létezett-e bármikor is vagy fikció az egész. Mégis az önéletrajzisághoz közelíti ezzel a többi történetet is, mintha egy még meg nem íródott önéletrajzi regényből olvashatnánk részleteket.

Az *Izgalmas romok* háborúélménye a délszláv háború, amely a néhai Jugoszlávia széthullását eredményezte. Az öttagú család bátran nekivág egy háborús országba nyaralni, „hiszen a tengerparton, legalábbis annak

északi részén, béke van. Itt a háborúból csak annyi észlelhető, amennyit a televízió mutat” (68). Soma, a nyolc-tíz éves kisfiú a történelem, a várak, a várromok megszállottja. Míg az előző történetben a nyulak szemében „a Magyar Néphadsereg börtön volt, pokoli börtön”, még „Molnár szemében is börtön volt, de nem pokoli, hanem paradicsomi” (12), addig „Somát a régi világ utolsó egy-két évében a börtönök érdekelték. Minden, ami tömlőc. A sitt, a kóter, a dutyi” (69). Most, hogy a kisfiú elolvasta az Egri csillagokat, ostromlott várakat és romokat akart látni. Ezért is tér rá a család a Királyné Útjára, ami egyenesen beviszi őket a megszállott területekre.

Az előző történettel ellentétben itt egy mindentudó narrátorral van dolgunk, aki minden körülmények között beszámol arról, hogy mit miért csinál, és elveszik a történet szubjektív volta, elidegeníti a történetet. A novella közepén a túlbuzgó elbeszélő előrebocsátja, „hogy az öttagú családnak semmi baja vagy bántódása nem fog esni a hazautazás során. Nem lesz halál, sérülés, fel- és letartóztatás” (78). Ezek után nehéz úgy tovább olvasni a történetet, hogy a már előidézett feszültség ne szűnjön meg teljesen. Annak tudatában, hogy a család szépen hazaautózik, és közben megállapítják, hogy a háború hamarosan az ő országukra is áterjed, már kevésbé érdekli az olvasót, hogy mi az a sok minden, amit az elbeszélő még el akart mondani. Megtehetné volna előbb is, a történet kettétörése, kettéírása nélkül is. Megmaradt volna a feszültség, az izgalom, és nem bántanak az olvasó szemét az „és még azt akarom elmondani” kezdetű kiszólások, mint ahogy a férjnek „bántották a fülét a felesége beszédének pongyolaságai” (85). Így az izgalmas romok után megmaradtak a történet már kevésbé izgalmas romjai. Előre tudjuk, hogy a gépfegyverek nem lövik halomra a családot, Lipótra nem fog rátaposni a nagy katonai bakancs, és a Ladába is találnak benzint, hogy kibírja a hazafelé vezető utat. A túlzásba vitt mindentudás megöli a történetet, kizárólagossá teszi a folytatást, elveszi a csattanót, s lehet, hogy éppen ez a cél.

Az *Izgalmas romok*ban kettészik a történet, a *Közepes fogorvos*ban darabjaira hullik szét. Szereplők bukkannak fel és távoznak gyorsan, egymást váltakoztatva, vissza sem térve. Mire megismerjük egyikük történetét, már el is tűnik a szemünk elől. Ez teszi töredezetté, nehezen követhetővé az utolsó részt. Mintha a *Közepes fogorvos* cím alatt gyülekeznének a történettel már rendelkező, de eddig még meg nem jelenő szereplők, akik egy válogatás erejéig bemutatkoznak, majd lelépnek a színpadról, hátha egy következő történetben, esetleg regényben főszerepet kapnak. Céltalanul sorakoznak fel egymás után, és csak azzal kapcsolódnak az alaptörténethez, hogy megjelennek az elbeszélő emlékezetében. Így lép be a történetbe Törös Kocsárd, aki Holtzhauser Bálintra gyakorolt mindig is rossz hatást,

a meredek életútú Varjú Dezső fotóművész, aki az első történetben is megjelenik, mint Sanyi fotós ismerőse, aki „szeret groteszk jeleneteket fényképezni” (18), valamint összemósodik Bőrös Pisti az építész férj és Lucherna Mihály dramaturg alakja.

Az alapszituáció: egy Batthyány téri cukrászdában beszélget az elbeszélő, Rajzoló Pali és Holtzhauser Bálint. Ez jóval később, azután derül ki, hogy az elbeszélő bemutatja Rajzoló Pált, akit apja, Gyuri bácsi a közepszerűsége nevelt. „Te csak ne legyél kitűnő!” – mondogatta Palinak. – „Ne akarj és *ne is tudj* kitűnni! A kitűnő ember előbb-utóbb elbukik, kudarcot vall, megszégyenül. A közepeseket megbecsülik, vagy legalábbis békén hagyják” (98). Hiába akart Pali művészi pályára lépni, színésznek állni, mégis fogorvos lett, közepszerű, az apja hatására. Hisz egy közepszerű fogorvos mégis többet keres, és egy Hamlet nem lehet közepszerű. Az apa-fiú konfliktus megjelenik az elbeszélő és édesapja között, bevonva Rajzolóékat is. Az örökké elégedetlen apa Palihoz hasonlítja fiát, hogy annak bezzeg diplomája is van, Rajzolóéknál rend és tisztaság. Jól kivethető belső feszültség, enyhe irónia érezhető az én-elbeszélő hangján, amikor apja közepszerűségéről beszél. „Különösen, ha azt is figyelembe vesszük, hogy *bezzeg* apám se doktori címet, se diplomát nem szerzett, sőt érettségije sem volt, mert annak idején, a háború előtt nem tanulhatott” (97).

Miután megpillantjuk a cukrászdai asztaltársaságot, Kisbálintról megtudjuk, hogy annak idején disszidált, mert a barátnője nem tanulhatott Magyarországon, ezért még egy tehetséges fiatal veszített el az ország. Az apa-fiú kapcsolat itt eltérést mutat, apai részről nem állnak egymással szemben, Bálint apja támogatja fiát. „Elsősorban idősebbik Holtzhauser volt az, aki rábeszélte Bálintot, hogy menjen el Magyarországról. Ebből az országból *el kell menni*, méghozzá időben, amikor az ember még fiatal” (130). Viszont Kisbálint még a nevét sem szereti, összezsugorítva, megcsönkítva érezte egyéniségét. Nem csak a kicsinyítő képzőtől igyekezett megszabadulni, de még a vezetéknévét is szeretne volna megváltoztatni egy magyarosabb hangzású, nemesi névre. A későbbiekben még Bao Dang Cang kerül konfliktusba apjával, amikor visszaemlékezik gyerekkorára. Hoant, a csodálatos kiskutyát készültek ünnepnapra megfőzni, amiért Cang még arra a merész kijelentésre is képes volt, hogy a kutyáját mindenkinél jobban szereti, még testvéreinél és a szüleinél is.

Az első két történet háborús témájához Cang által kapcsolódik a *Közepes fogorvos*. Cang életét a Párt irányította. Először kiképzésre küldte, majd a vucsiangi állatorvosi főiskolán kellett volna tanulnia, de előtte nyelvtanfolyamra küldték. Mire azt befejezte, nem volt felvétel az állatorvosira, ezért Moszkvába küldték filmrendezésre, ismét nyelvtanfolyamra, végül

Magyarországra irányították át, és Budapestre került. Itt találkozott életében először a békével. Nehezen hitte el, hogy ebben az országban nincs háború, megsemmisítendő ellenség, véres ütközetek. Az végképp meglepő volt számára, hogy a legtávolabbi határterületeken, sőt még a környező országokban sem dül véget nem érő véres háború. „Azt megértette, hogy szovjet csapatok állomásoznak az országban, de az már nem volt világos a számára, hogy miért nem harcolnak semmilyen ellenség ellen, és hogy őket is miért nem támadja meg semmilyen ellenség, se reguláris csapatok, se partizánok. Az érthető volt, hogy a szovjet hadosztályok békésen szöszmötölnek laktanyáikban, legfeljebb néha kivonulnak gyakorlatozni, de az már nem volt érthető, hogy akkor tulajdonképpen mit keresnek Magyarországon” (151).

Márton László legújabb könyvéből hiányzik a narratíva erős koherenciája, inkább széttartanak az egyes történetek, minthogy egy egységes világot teremtenének. Csak a hangulat, a visszaemlékezés által mutatnak összekapcsolódási lehetőséget. Közelebb állnának egymáshoz, ha több szálon kapcsolódnának, ha több helyen bukkanna fel ugyanaz a szereplő, vagy kirajzolódna előttünk a regény elbeszélőjének kiléte. Mégis lehetséges, hogy egy regény töredékei ezek a szövegek, amelyek azzal kötik le olvasójukat, hogy egyvégtében azt mérlegeli, hogy az ötletek összecsiszolásával, egymáshoz igazításával megszülethetne-e az a bizonyos regény. Hiszen: „Úgyis minden töredék. Azzá vált, azzá fog válni” (60).